

Reflection on the legal guarantees of commercial competition

Ahmad Purebrahim

Received: 2025/6/30 Accepted: 26/9/2025

Abstract

The current era is actually the era of intense commercial competition between producers and investors in all fields. Competition law refers to a set of laws that support free competition in economic and commercial activities and prevent the formation of monopolies in such activities. It has been concluded that competition is an important principle in market economics and business, which is often associated with business competition because most companies are competing with at least one other company in the same customer group. Also, competition within a company is usually stimulated by the larger goal of achieving higher quality services or improving the products that the company may produce or develop. According to Article 44 of the Constitution, the Competition Council is considered the guarantor of competition rights, and other laws in this regard are the driving force of the aforementioned guarantees. In jurisprudential foundations and principles such as non-harm and the rule of respect and other jurisprudential rules, it is necessary to maintain the principles of commercial competition. Now, the most important basic problem of the research is based on what is the guarantee of the implementation of anti-competitive practices? The previous researches could not answer this question well, but the research findings show that the guarantee of the implementation of anti-competitive practices can be found in the principle of 44 .

Keyword: Enforcement guarantees, competition law, competition policies, legal rules. Guaranteeing competition law

بررسی فقهی و حقوقی ضمانت های اجرا در حقوق رقابت

احمد پورابراهیم

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۷/۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۴/۹

چکیده

مسئله حقوق رقابت یکی از مهم ترین مسائل و نهادهای حقوقی اقتصادی در حوزه فقهی و حقوقی ایران می باشد در واقع وجود رقابت در بازار فواید زیادی به همراه دارد این فواید منجر به تمایل دولت ها برای اعمال قواعد و مقررات و همچنین ضمانت اجرا در حوزه رقابت می باشد. در واقع تفاوت اصلی فی مابین یک قانون حقوقی و یا هنجار اجتماعی در داشتن ضمانت اجراها در حقوق رقابت است به این عنوان که اگر کسی قانون را رعایت نکند با پیامد و ضمانت اجرایی روبرو می شود که این ضمانت اجراها یکی از ابزارهای قانون گذار برای واداشتن مردم به پیروی از قانون می باشد در نظام حقوقی ایران قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در ماده ۶۱ برای برخورد با رفتارهای ضد رقابتی ضمانت اجرایی معین نموده است که اعم است از مالی و یا غیر مالی و همچنین این ضمانت اجراها می توانند به شکل کیفری و یا غیر کیفری نیز باشند لذا با توجه به موارد بیان شده اهدافی که در این پژوهش به دنبال آن می باشیم اعم است از بررسی مصادیق مختلف ضمانت اجرا در حقوق رقابت اعم از حقوقی و کیفری مالی و غیر مالی که در پژوهش حاضر بر آنیم تا با روش گردآوری توصیفی تحلیلی به بررسی جامعه ای از آن بپردازیم.

واژگان کلیدی: ضمانت های اجرا، حقوق رقابت، سیاست های رقابتی، قواعد حقوقی. تضمین حقوق رقابت

موضوع رقابت به عنوان یکی از نهادهای حقوقی - اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است وجود رقابت در بازار فواید زیادی به همراه دارد که وجود این فواید باعث ایجاد تمایل دولت ها برای اعمال قواعد و مقررات حقوق رقابت می شود از جمله این فواید می توان از: افزایش بهره وری، رفاه مصرف کننده، از بین رفتن انحصارها و . . . نام برد. یکی از مباحث مهم حقوق رقابت مشخص کردن قلمرو و چارچوب آن است زیرا تا هنگامی که این قلمرو مشخص نگردد نمی توان فهمید چه اعمالی در زمره حقوق رقابت قرار می گیرند. از حقوق رقابت به عنوان یکی از ضروریات و عوامل مؤثر در توفیق نظام های اقتصاد بازار آزاد یاد می شود. تصور بر این است که اگر در میان فعالان عرصه ی تولید و توزیع، رقابت سالم حاکم می باشد، کارایی اقتصادی به بار آمده و رفاه عمومی افزایش می یابد. در حالی که این شاخه ی نوین حقوقی، مدت ها است که مباحث بین رشته ای جذاب و پردامنه ای را میان حقوق و اقتصاددانان برانگیخته، اما نظام حقوقی ایران به تازگی گام های نخستین را در این عرصه برداشته است؛ از این رو تدارک مقدمات و تدوین قواعد بنیادین این حوزه امری ضروری است. ضمانت اجرا در حقوق رقابت^۱ به مجموعه ابزارها و تدابیری گفته می شود که برای جلوگیری از رفتارهای ضد رقابتی و تضمین اجرای قواعد رقابت در نظر گرفته می شوند. این ضمانت اجراها بسته به نظام حقوقی هر کشور ممکن است متفاوت باشند، اما معمولاً در چهار دسته اصلی جای می گیرند که شامل ضمانت اجراهای مدنی ضمانت اجراهای اداری ضمانت اجراهای کیفری و ضمانت اجراهای اعتباری و حیثیتی می باشد که هر یک دارای زیر مجموعه مخصوص خود می باشند؛ لذا از آنجایی که وجود رقابت سالم در بازارهای مالی و فروش موجب افزایش کارایی در بین دارندگان کسب و کار و فعالان تجاری می باشد قانون گذار برای نقض آن ضمانت اجراهایی را مشخص نموده است در واقع هدف از پژوهش حاضر بررسی و ارزیابی ضمانت اجراهایی قانونی و مصادیق مختلف آن در حمایت از مصرف کنندگان می باشد پژوهش حاضر از نوع نظری می باشد و روش پژوهش به شیوه توصیفی تحلیلی خواهد بود و ابزار جمع آوری اطلاعات نیز کتابخانه ای است که با مراجعه به کتب و مقالات صورت پذیرفته است لذا نتیجتاً با توجه به آنچه تاکنون بیان کردیم

در می یابیم که ضمانت اجراها اعم از مدنی کیفری اداری و غیره می باشند که همگی با نظر قانونگذار و با هدف رقابت سالم و حمایت از مصرف کننده صورت می پذیرد.

اول: مبانی مفهوم حقوق رقابت

حقوق رقابت دارای مفاهیمی است که در ادامه مورد بررسی قرار می گیرد.

۱-۱- مفهوم حقوق رقابت در قانون:

در قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه مصوب ۱۳۸۷ از ماده ۴۳ تا ۹۲ به این مسئله پرداخته شده است .

فصل چهارم قانون مذکور مشتمل بر ۸ ماده که از ماده ۲۸ تا ۳۵ تحت عنوان تنظیم انحصارات و رقابتی کردن فعالیت های اقتصادی به قوانین رقابتی اختصاص یافته است. پس از اتمام مهلت اجرای قانون برنامه سوم، قانون برنامه پنج ساله چهارم در سال ۸۳ به تصویب رسید. فصل سوم این قانون نیز تحت عنوان رقابت پذیری اقتصاد، طی ۶ ماده به موضوع لغو انحصارات و رقابتی کردن اقتصاد ملی پرداخته است.^۱

در قانون حقوق رقابت به دلیل ممانعت از انحصار و تشویق کسب و کارهای کوچک، زمینه ساز مناسبی برای کارایی است. از مهم ترین عوامل فرااقتصادی آن به عامل حاکمیت قانون در فضای کسب و کار می پردازد. این تحقیق قصد دارد با بررسی ویژگی های حاکمیت قانون در فضای کسب و کار یعنی: قابلیت پیش بینی، تامین فرصت و برخورد برابر و منصفانه حکومت، کاهش هزینه های مبادله و نبود مقررات دست و پاگیر موانع آن را در فضای حقوق رقابت ایران و راه حل هایی برای برون رفت از موانع حقوقی کارایی در نظام حقوق رقابت ایران بیابد.

۲-۱- مفهوم سیاست رقابتی:

سیاست رقابتی، سیاستی است که در آن فعالیت بنگاه های دولتی و شبه دولتی در

۱- غفاری، بهنام، حقوق رقابت و ضمانت اجراهای مدنی آن، نشر میزان، تهران، ۱۳۹۵، ص ۶۱.

زمینه‌های تولیدی به حداقل ممکن رسیده و سرمایه‌گذاران بخش خصوصی آزادند که با کمترین تشریفات ممکن، وارد یک صنعت خاص شده یا از آن صنعت خارج گردند. در یک اقتصاد رقابتی، دولت محدودیتی برای قیمت محصولات بنگاه‌های اقتصادی مختلف وضع نمی‌کند، در تعیین قیمت مواد اولیه، نرخ بهره وام‌های دریافتی و نیز نرخ ارز مصرفی بنگاه‌ها دخالت نمی‌کند و نرخ مالیات ثابتی را برای تمام بنگاه‌های تولیدی فعال در هر صنعت.

با این توضیحات، در یک سیاست رقابتی، مهم‌ترین عاملی که از افزایش قیمت محصولات مختلف جلوگیری می‌کند، عبارت است از: رقابت بین بنگاه‌های اقتصادی فعال در آن صنعت و نیز ترس این بنگاه‌ها از ورود بنگاه‌های جدید. از طرف دیگر در یک اقتصاد رقابتی، نرخ بهره، نرخ مواد اولیه، نرخ ارز و نیز نرخ مالیات برای تمام بنگاه‌های فعال در یک صنعت خاص، یکسان خواهد بود و در نتیجه بنگاه‌ها برای افزایش سوددهی خود، تنها یک راه پیش رو خواهند داشت: تلاش برای جلب مشتریان بیشتر از طریق ارائه محصولات با قیمت و کیفیت مناسب.

نکته قابل توجه آن است که کارآیی بالای مکانیزم سیاست رقابتی در بهبود قیمت و کیفیت محصولات، ارتباط چندانی با تعداد بنگاه‌های فعال در هر صنعت ندارد. چه بسا که در یک سیاست غیررقابتی، تعداد بنگاه‌های رقیب فعال در یک صنعت بیشتر از یک سیاست رقابتی باشد؛ اما باز هم میزان کارآیی در اقتصاد رقابتی دارای تعداد کمی بنگاه رقیب، به مراتب بالاتر خواهد بود. در یک اقتصاد رقابتی، ممکن است برخی از محصولات فقط توسط یک یا ۲ شرکت تولید شوند؛ در حالی که به دلیل ویژگی‌های حاکم بر یک اقتصاد رقابتی، همان ۱ یا ۲ شرکت مرتباً قیمت و کیفیت محصولات خود را بهبود می‌بخشند.

به عنوان مثال در حال حاضر برخی از قطعات سخت‌افزاری کامپیوتر، تنها توسط شرکت اینتل^۱ تولید می‌شوند و می‌دانیم که دولت آمریکا هم هیچ کنترلی بر قیمت و کیفیت این محصولات ندارد. با این وجود، شرکت اینتل به خوبی می‌داند که اگر قیمت و کیفیت محصولات خود را مرتباً بهبود نبخشد و در نتیجه حاشیه

1- Intel

سود بالایی برای خود در نظر بگیرد، این حاشیه سود بالا به سرعت محرک ورود شرکت‌های جدید به این صنعت خواهد شد.

در واقع هر گاه این احساس وجود داشته باشد که اینتل محصولات خود را با حاشیه سود بالایی به فروش می‌رساند، به سرعت تعدادی از سرمایه‌گذاران آمریکایی، ژاپنی و... تحریک می‌شوند که شرکتی را در رقابت با اینتل تاسیس کنند. همچنین با توجه به حاکم بودن اقتصاد رقابتی و امکان ورود سرمایه‌گذاران به هر صنعت با کمترین تشریفات، این سرمایه‌گذاران خواهند توانست ظرف حداکثر یک یا دو روز کلیه مجوزهای لازم برای راه‌اندازی شرکتی برای رقابت با اینتل را کسب نمایند و به این ترتیب قطعاً میزان فروش و سود شرکت اینتل به شدت کاهش خواهد یافت.

درست در نقطه مقابل، اگر شرکت اینتل در کشوری با یک سیاست غیررقابتی مستقر بود، به سادگی می‌توانست کمترین تلاش ممکن را برای بهبود قیمت و کیفیت محصولات خود انجام داده و به این ترتیب حاشیه سود بالایی را برای خود کسب کند. در یک اقتصاد غیررقابتی با توجه به وجود انواع مجوزها برای ورود به هر صنعت، به احتمال زیاد شرکت اینتل تلاش می‌کرد تا از طریق پرداخت رشوه به ماموران دولت، از صدور مجوز برای تاسیس شرکت‌های جدید تولیدکننده انواع سخت‌افزار کامپیوتر جلوگیری نموده و به این ترتیب فروش محصولات با کیفیت پایین و قیمت بالای خود را ادامه دهد.

۸۵

از طرف دیگر، در صورت مستقر بودن شرکت اینتل در یک اقتصاد غیررقابتی، مدیران این شرکت بخش زیادی از توان و انرژی خود را صرف می‌کردند تا از طریق چانه‌زنی و همچنین پرداخت رشوه به ماموران دولتی، سهم هر چه بیشتری از وام‌های بدون بهره، مواد اولیه و ارز دارای قیمت‌های دولتی (ارزان‌تر از قیمت بازار) و نیز تخفیف‌های مالیاتی به دست آورده و به این ترتیب سوددهی خود را افزایش دهند. طبیعتاً زمانی که بتوان با چنین شیوه‌هایی به سوددهی بالاتر رسید، مدیران شرکت انگیزه ناچیزی برای افزایش سوددهی از طریق بهبود قیمت و کیفیت خواهند داشت و بخش عمده انرژی مدیران یک شرکت، به جای آنکه برای جلب مشتریان از طریق بهبود کیفیت و کاهش قیمت محصولات صرف شود، برای

تاثیرگذاری بر ماموران دولت صرف خواهد شد؛ چه آن دسته از ماموران دولت که مسوولیت صدور مجوزهای مختلف برای تاسیس شرکت های رقیب را بر عهده دارند، چه آن دسته از ماموران دولتی که وظیفه تعیین سهمیه هر تولیدکننده از مواد اولیه دارای قیمت دولتی و نیز وام های کم بهره را بر عهده دارند.^۱

دوم: مبانی حقوق رقابت:

۲-۱: مبانی و ضرورت تحقق حقوق رقابت

دولتها به منظور تنظیم و تعدیل در بازار متمسک به ابزارهای متفاوتی می شوند که در این میان حقوق رقابت به عنوان یکی از ابزارهای قابل طرح می باشد حقوق رقابت با اعمال و رویه های ضد رقابتی و ضمانت اجراهای آن سعی در سالم سازی فضای بازار دارد. کشورها در این خصوص اقدام به وضع مقرراتی جهت اجرای این ضوابط می نمایند و برای آن نیز ضمانت اجراهایی تعیین می کنند بررسی و تحلیل این ضوابط و ضمانت اجراها نیاز به این دارد که مشخص شود این محدودیت ها بر چه مبانی استوار هستند.

اولین مبانی که برای حقوق رقابت ذکر شده است نظم عمومی است. همانطور که می دانیم قواعد مربوط به حقوق رقابت زیر مجموعه قواعد عمومی محسوب می شود و از آنجا که قواعد مربوط به حقوق عمومی بر خلاف قواعد مربوط به حقوق خصوصی جز قواعد آمره محسوب می شوند و امکان توافق بر خلاف آنها نیز وجود ندارد پس شاید در اینجا این مسئله به ذهن برسد که چون این قاعد آمره هستند نه تکمیلی پس نقض آن خلاف نظم عمومی است.^۲

به نظر می رسد مبنای حقوق رقابت نظم عمومی است ولی در اینجا این سوال بنظر می رسد که آیا می توان حقوق رقابت را بر مبنای قاعده لاضرر توجیه کرد یا خیر؟ به عبارت دیگر همانگونه که قبلا نیز اشاره شد حقوق رقابت دارای اهداف متعددی است که این اهداف اعم از اهداف اقتصادی و غیر اقتصادی است اهداف اقتصادی مانند کارآیی اقتصادی، افزایش رفاه، جلوگیری از سوء استفاده از قدرت بازاری،

۱- حسینی، شمس الدین، سیاست رقابتی و قانون رقابت، نشریه اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، ۱۳۸۶، شماره ۵، ص ۷۷.

۲- نریمان پور، مهدی، مجموعه قوانین و مقررات تعزیرات حکومت، نشر چتر دانش، تهران، ۱۴۰۰، ص ۱۳.

حمایت از آزادی رقابت و همچنین اهداف غیر اقتصادی مانند توزیع منصفانه قدرت اقتصادی و حمایت از بنگاه های کوچک، حمایت از استقلال فردی و برخورداری از همه فرصت های برابر و... برای رسیدن به این اهداف، حقوق رقابت بوجود آمده است و ضمانت اجرایی را در مواردی که موانعی برای رسیدن به این اهداف توسط اشخاص بوجود آید را تعیین نموده و از آنجا که قبح ضرر و حسن جلوگیری از آن و در نتیجه نهی از اضرار از احکامی است که عقل صرف نظر از متون شرعی یا ادله نقلی به آن حکم می کند. یکی از نظریاتی که ادعا شده سبب بی نیازی از قواعد مربوط به حقوق رقابت می شود اصل سوء استفاده از حق است به نوعی می توان گفت که مبنای حقوق رقابت سوء استفاده از حق است چرا که در جایی که شخصی از حق خود در بازار سوء استفاده می کند این نظریه عمل شخص را ممنوع می داند به عنوان نمونه در جایی که شخصی از حق خود در انتخاب مشتری سوء استفاده می کند طبق این نظریه این عمل ممنوع است و اینکه در حقوق رقابت این اعمال ممنوع اعلام شده اند به دلیل سوء استفاده از حقی است که فعال تجاری انجام می دهد البته در این خصوص باید توجه داشت که سوء استفاده از حق تنها زمانی محقق می شود که سه شرط موجود باشد اول اینکه قصد اضرار به غیر وجود داشته باشد دوم اینکه هنگامت بودن ضرر در مقایسه با منفعت و سوم عدم مشروعیت منفعت مورد نظر.^۱

۲-۲: مبانی حقوق رقابت در اصول قانون اساسی

۸۷

مبنای حقوق رقابت در نظام حقوقی کشور ما نظم عمومی است که بر مبنای عدالت توزیعی توجیه می گردد حقوق رقابت یکی از ساحت های مهم و پر نفوذ حقوق عمومی اقتصادی است، بازخوانی تاریخی تحولات اقتصادی و حقوق عمومی حاکی از آن است که مبنای حقوق عمومی قواعد حقوق رقابت از تئوری های دولت و عدالت متأثر بوده است. در این میان هر یک از نظام های حقوقی و سیاسی بر مبنای پایه های فلسفی و سیاسی ویژه به موجه سازی و کاربرد این قواعد پرداخته اند، لیبرال های کلاسیک با توسل به اصل لاضرر قواعد حقوق رقابت را توجیه

۱- غفاری، بهنام، حقوق رقابت و ضمانت اجرای مدن آن، نشر میزان، تهران، ۱۳۹۵، ص ۱۳.

می نمایند. حامیان عدالت توزیعی بر مبنای سنت ها و ارزش هایی چون برابری و توزیع برابر امکانات، قواعد حقوق رقابت را همدلانه می پذیرند، همچنین کسانی که اندیشه عدالت رویه ای در سر می پروراند این قواعد را تا جایی مشروع می انگارند که به حاکمیت عدالت رویه ای در بازار کمک نماید، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، به ویژه در اصل ۴۴، نظام اقتصادی مختلط را با اولویت نظام دولتی و دستوری پذیرفت با روشن شدن عدم کارایی این نظام و وجود انحصار در بسیاری از بازارها، نظام اقتصادی ایران در سال های اخیر به ناچار دست به تغییر اصل و فرع خود زد. به همین دلیل به عنوان یکی از الزامات، مقررات رقابت و منع انحصار را در قالب قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه و اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی به اجرا در آورده است. به همین منظور مواد ۵۳ تا ۷۱ این قانون به موضوع شورای رقابت به عنوان تنها مرجع رسیدگی به رویه های ضد رقابتی اختصاص دارد.

عدم اصلاح اصل ۴۴ قانون اساسی و تصویب دیر هنگام قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴، موجب شکل گیری انحصارات فراوان و ارتکاب گسترده رفتارهای ضد رقابتی توسط بنگاه های اقتصادی و به خصوص دولت گردیده و فضای اقتصادی کشور را به عنوان نمادی از اقتصاد غیررقابتی مطرح نموده است. این امر وظیفه شورای رقابت را به عنوان نهاد ناظر رقابت در ایران، بسیار سنگین نموده و با دشواری های فراوان مواجه ساخته است.^۱

لازم به ذکر است افزایش رقابت در اقتصاد ایران از اهداف مهم قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی است. با اجرای قانون مذکور، اقتصاد در ایران به سمت خصوصی سازی و کاهش نظارت دولت پیش خواهد رفت و در این میان، نیاز به توسل به ابزاری کارآمد به منظور نظارت بر فعالیت های رقابتی و بازار ضروری به نظر میرسد. از طرف دیگر، حقوق رقابت از مهمترین ابزارهای دولت برای تسهیل رقابت و منع انحصار در جامعه است.

۲-۳: فرآیند تدوین قانون رقابت:

قانون رقابت قانونی است که رقابت در بازار را از طریق تنظیم عملکردهای ضد رقابتی

۱- آقا نظری، حسن، تخصیص و بهره برداری از انفال در ایران (مطالعه موردی: واگذاری معادن)، فصلنامه مجلس و راهبرد، ۱۳۹۲، شماره ۷۳، ص ۴۲.

شرکت‌ها گسترش داده یا حفظ می‌کند تدوین قانون رقابت یکی از الزامات برنامه های توسعه اقتصادی و اجتماعی ایران بوده است به طوریکه در برنامه سوم و به خصوص در مواد ۳۸، ۴۰ و ۴۱ قانون برنامه چهارم بر این موضوع تاکید شده و دولت مکلف به ارایه قانون رقابت در راستای جلوگیری از انحصارات شده است. واقعیت اقتصاد ایران و مطالعات انجام شده بر تمرکز اقتصادی بالا در بازارهای ایران دلالت دارد و در واقع این مساله بیانگر آن است که اقتصاد ایران دور از رقابت و نزدیک به عملکرد انحصاری است، اما انحصار در ایران قبل از آنکه ناشی از رفتارهای غیر رقابتی بنگاه ها باشد، ناشی از الزامات قانونی است و به همین دلیل مسوولین کشور با تفسیر جدیدی از اصل ۴۴ قانون اساسی درصدد رفع عدم کارایی ناشی از انحصارات دولتی برآمده اند. مطالعه جاری نشان می دهد که از مهمترین دلایل وضع قانون رقابت در کشورهای مختلف دستیابی به اهدافی مانند ارتقا رقابت، حذف محدودیت های تجاری، کارایی اقتصادی، آزاد سازی اقتصادی و بهبود رفاه مصرف کنندگان بوده است.^۱

سوم: ضمانت های اجرا در حوزه ی حقوق رقابت

۳-۱: شورای رقابت در حقوق ایران ضامن اجرای حقوق رقابت

به منظور اجرای مقررات کنترلی حقوق رقابت، در نظام های مختلف، مراجع مخصوصی متصدی نظارت بر حسن اجرای آن هستند. چنان که در ایالات متحده آمریکا، کمیسیون تجارت فدرال، در اتحادیه اروپا کمیسیون رقابت و در بازارهای داخلی انگلستان، مراجع قضایی این وظیفه را اعمال می نمایند. مطابق مقررات کشورمان نیز شورای رقابت تصدی اجرای چنین نظارتی را برعهده دارد. در هر یک از نظام ها، آنچه مبنای اصلی عملکرد این مراجع را تشکیل می دهد، سیاست های مورد پذیرش آنان در کنترل ادغام ها خواهد بود. با وجود این، در نظام های مختلف تجاری این سیاست ها تفاوت هایی اساسی با یکدیگر دارند. در این خصوص نظامی را میتوان کارآمد تلقی نمود که مبنای مورد پذیرش آن از دقت بالاتری برخوردار باشد.^۲

تصمیمات شورا نیز می‌تواند با توجه به هدف آنها در جهت پیشگیری از ارتکاب رویه‌های ضد رقابتی و نیز توقف انجام آن‌ها و جلوگیری از تاثیرگذاری بیش‌تر این

۱- باقری، محمود، رشوندبوکانی، مهدی، حقوق رقابت و دفاع از تمامیت بازار در فقه امامیه، مجله معارف اسلامی و حقوق، سال نهم، ۱۳۸۷، شماره دوم، ص ۱۲۱.

۲- حقیقت جو، مهدی، حقوق رقابت و توسعه خارجی شرکت های خارجی، انتشارات میزان، تهران، ۱۳۸۹، ص ۱۷۶.

تخلفات در بازار، پیشین، و پس از نقض هنجارهای ضد رقابتی توسط یک یا چند بنگاه اتخاذ و اعمال گردند.

۳-۲: ضمانت اجرای کیفری در حوزه ی حقوق رقابت:

قانون اجرای اصل ۴۴ ضمن پیش بینی مصادیق ممنوعه رقابت (مواد ۴۴ تا ۴۸)، در فصل نهم مقرراتی برای مجازات های کیفری مرتبط با جریان رسیدگی و اطلاعات رقابتی در نظر گرفته است. اهم این ضمانت ها عبارتند از:

الف: ارائه اطلاعات یا مدارک خلاف واقع:

اگر کسی در زمان بررسی ها و تحقیقات شورای رقابت یا هنگام درخواست گواهی، عمداً اطلاعات یا مدارک نادرست، جعلی یا دستکاری شده ارائه دهد، ممکن است به حبس بین ۳ ماه تا ۱ سال یا پرداخت جریمه نقدی بین ۱۲۱ میلیون تا ۱ میلیارد و ۲۲۰ میلیون ریال (یا هر دو) محکوم شود. اگر به خاطر این اطلاعات نادرست گواهی یا مجوزی صادر شده باشد دادگاه علاوه بر مجازات فرد، آن مجوز یا گواهی را نیز باطل می کند.

اظهارنظر خلاف واقع کارشناسان: اگر یک کارشناس یا فرد خبره، بدون دقت و صداقت نظر بدهد و این نظر باعث تأثیرگذاری بر تصمیم شورای رقابت یا هیأت تجدیدنظر شود، با او مانند یک متخلف برخورد می شود. در این صورت، ممکن است به حبس از یک تا سه سال یا پرداخت جریمه نقدی بین ۳۶۲ میلیون تا ۳ میلیارد و ۶۲۳ میلیون ریال محکوم شود.

ب: شکایت واه

اگر کسی با هدف آسیب زدن به رقیب یا خراب کردن اعتبار یک شرکت، شکایتی بی پایه و نادرست به شورای رقابت ارائه دهد، باید علاوه بر جبران خسارت فرد یا شرکت آسیب دیده، به حبس ۶ ماه تا ۲ سال یا پرداخت جریمه ای به اندازه همان خسارت (یا هر دو) محکوم شود.

ج: سوء استفاده از اطلاعات محرمانه:

اگر یکی از اعضا یا کارکنان شورای رقابت، یا یکی از طرف های درگیر در یک پرونده، اطلاعات محرمانه شرکت ها را فاش کند، با او به عنوان مجرم برخورد می شود.

این فرد ممکن است به حبس از ۶ ماه تا ۲ سال، یا پرداخت جریمه ای بین ۴۸۴ میلیون تا ۴ میلیارد و ۸۳۳ میلیون ریال، یا هر دو محکوم شود. علاوه بر این، باید خسارت هایی را که به دلیل افشای این اطلاعات به وجود آمده، نیز جبران کند.

د: سوء استفاده از اختیار توسط مقامات:

اگر یکی از اعضای شورای رقابت، هیأت تجدیدنظر، یا هر شخصی که در فرایند رسیدگی ذی نفع است، از جایگاه یا اختیاراتش برای لطمه زدن به منافع مالی یا اعتبار دیگران استفاده کند، باید خسارتی که وارد کرده را جبران کند و ممکن است به ۳ تا ۵ سال زندان یا جریمه ای بین ۶۰۲ میلیون تا ۶ میلیارد و ۳۴ میلیون ریال محکوم شود.

ه: ممانعت از تحقیق

اگر کسی به هر شکلی مانع انجام تحقیقات یا بازرسی مأموران شورای رقابت شود، باید جریمه نقدی بپردازد. این جریمه بین ۵۸ میلیون تا ۲۴۱ میلیون ریال است. همچنین برای هر روزی که از ادامه تحقیق جلوگیری شود، روزانه ۹ میلیون و ۱۰۰ هزار ریال جریمه اضافی در نظر گرفته می شود.

قانون پیش بین کرده که اگر یک شرکت (شخص حقوق) مرتکب جرم شود، مدیران آن شرکت نیز مانند افراد عادی (اشخاص حقیق) مجازات می شوند. البته اگر این مدیران ثابت کنند که از جرم اطلاعی نداشته اند یا برای جلوگیری از آن تلاش کرده اند، از مجازات معاف خواهند شد.

۳-۳: ضمانت اجرای اداری در حقوق رقابت:

ضمانت اجراهای اداری در حقوق رقابت، ابزارهایی هستند که نهادهای ناظر (مثل شورای رقابت یا مراجع تنظیم گر بخشی) برای جلوگیری، اصلاح یا مجازات نقض قواعد رقابتی بدون توسل مستقیم به دادگاهها اعمال می کنند. این ضمانت اجراها جنبه ی غیرکیفری و غیرمردنی دارند و بیشتر بر تصمیمات سازمانی و دستوری مبتنی اند. مهم ترین ضمانت اجراهای اداری در حقوق رقابت عبارتند از: دستورات توقف و خودداری^۱ که بر اساس آن نهاد ناظر می تواند دستور دهد که بنگاه فوراً از ادامه رفتار ضد رقابتی (مثل تبانی یا سوءاستفاده از موقعیت مسلط) خودداری کند.

1- Cease and Desist Orders

و مورد بعدی ابطال یا اصلاح قراردادهای و تصمیمات ضد رقابتی می باشد که طبق آن قراردادهای حاوی شرط محدودکننده رقابت یا توافقات کارتل می تواند با تصمیم مرجع اداری بی اعتبار اعلام شود یا بخش های مغایر اصلاح گردد. علاوه بر موارد بیان شده اعمال جرمه های اداری و مالی نیز از نوع دیگر ضمانت اجرا در حوزه ی حقوق رقابت می باشد که در واقع یکی از رایج ترین ابزارهاست؛ بنگاه متخلف ممکن است موظف شود درصدی از درآمد یا فروش خود را به عنوان جرمه بپردازد. اقدامات اصلاحی نیز در حوزه ی حقوق رقابت می تواند نوعی ضمانت اجرا محسوب گردد که بر طبق آن دستور به تغییر ساختار بنگاه، اصلاح رویه های داخلی، یا حتی واگذاری بخشی از دارایی ها (در موارد سوءاستفاده شدید از انحصار) انجام می پذیرد. محدودیت یا سلب مجوز فعالیت که طبق آن در برخی موارد، نهاد ناظر می تواند پروانه یا مجوز فعالیت اقتصادی را به طور موقت یا دائم تعلیق یا لغو کند. هدف اصلی ضمانت اجرای اداری در حقوق رقابت، بازدارندگی، اصلاح بازار و جلوگیری از تکرار تخلفات است، نه صرفاً تنبیه بنگاه ها.^۱

۳-۴: ضمانت اجرای مدنی در حوزه ی حقوق رقابت:

ماده ۶۱ قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، برای مقابله با رفتارهای ضد رقابتی، ۱۲ نوع مجازات یا ضمانت اجرا تعیین کرده است که بعضی از آن ها از بقیه مهم تر هستند. یکی از این ضمانت اجراها، این است که اگر قراردادی یا توافقی بین بنگاه ها، باعث ایجاد رفتار ضد رقابتی شده باشد، شورای رقابت می تواند دستور به فسخ آن بدهد؛ یعنی آن قرارداد را بی اعتبار کند. اما اجرای این ضمانت اجرا با مشکلاتی روبه رو است. اول اینکه معلوم نیست شورا فقط به طرفین دستور فسخ می دهد یا خودش مستقیماً قرارداد را باطل می کند. دوم اینکه اگر طرف ها به این دستور عمل نکنند، آیا شورا با توجه به جایگاه شبه قضایی اش می تواند خودش آن قرارداد را فسخ کند؟ به دلیل همین ابهام ها و سختی های اجرایی در عمل شورای رقابت کمتر از این ابزار استفاده می کند. دیگر از راه هایی که قانون برای مقابله با رفتارهای ضد رقابتی در نظر گرفته، دستور «توقف» این رفتارها یا توافق های ناعادلانه است. این توقف می تواند هم مربوط به اقدام یک شرکت به تنهایی باشد و هم توافق چند شرکت با یکدیگر مثلاً اگر چند شرکت با هم قرار بگذارند قیمت کالاهاشان را یکسان و ثابت نگه دارند (که به آن تبانی گفته می شود)، شورای رقابت پس از شناسایی این توافق

۱- شهسواری، علی، مطالعه تطبیقی ضمانت اجرای اجرای حقوقی نقض مقررات حقوق رقابت در حقوق ایران و آمریکا، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۰، ص ۸۱.

می تواند دستور دهد این کار فوراً متوقف شود. یا اگر یک شرکت به تنهایی قیمت کالاهایش را به گونه ای تعیین کند که رقبا را از بازار بیرون کند (مثلاً قیمت گذاری بسیار پایین برای حذف رقبا)، شورا می تواند جلوی ادامه این کار را بگیرد^۲

همچنین شورای رقابت می تواند درباره این تخلفات به مردم اطلاع رسانی کند تا افراد بیشتری قربانی این رفتارها نشوند. چون شرکت ها به شهرت خود اهمیت زیادی می دهند، انتشار خبر محکومیت آن ها می تواند به تنهایی عامل بازدارنده ای باشد و مانع تکرار چنین تخلفاتی شود.

اگر مدیری همزمان در دو شرکت رقیب مسئولیت مدیریتی داشته باشد، این کار برخلاف قانون است (طبق ماده ۴۶ قانون سیاست های کلی اصل ۴۴). در این شرایط شورای رقابت می تواند دستور برکناری آن مدیر متخلف را صادر کند.

همچنین اگر شرکتی با انجام رفتارهای ضدرقابتی (مثل تبانی یا سوءاستفاده از قدرت بازار) درآمد اضافه به دست آورده باشد یا از این طریق اموالی کسب کرده باشد، شورای رقابت می تواند دستور دهد این درآمد یا اموال به دولت بازگردانده شود. این روش یکی از مؤثرترین راه های مقابله با تخلفات است، چون شرکت ها معمولاً به خاطر کسب سود بیشتر دست به این اقدامات می زنند. وقتی سود حاصل از تخلف از بین برود، انگیزه آن ها برای تکرار چنین رفتارهایی هم کاهش می یابد^۱.

شورای رقابت همچنین می تواند شرکت متخلف را از فعالیت در یک زمینه خاص یا در یک منطقه جغرافیایی مشخص منع کند. علاوه بر این اگر دو شرکت برخلاف قانون با هم ادغام شده باشند، شورا می تواند آن ادغام را متوقف کرده یا باطل کند. در بازارهای انحصاری هم شورا می تواند شرکت ها را موظف کند که حداقل مقدار مشخصی از کالا یا خدمات را ارائه دهند و قیمت گذاری را در محدوده ای مشخص انجام دهند تا حقوق مصرف کنندگان حفظ شود.

شورای رقابت می تواند از جریمه نقدی هم برای برخورد با تخلفات استفاده کند. بر اساس ماده ۴۵ قانون، اگر یک شرکت قوانین را زیر پا بگذارد، ممکن است بین ۸ میلیارد و ۵۸۶ میلیون تا ۱۰ میلیارد و ۷۳۳ میلیون ریال جریمه شود. اما چون شرکت ها از رفتارهای ضدرقابتی سود زیادی به دست می آورند، این مبلغ جریمه در مقایسه با درآمدها بسیار ناچیز است و نمی تواند به تنهایی جلوی تکرار تخلف را بگیرد.

۳-۵: ضمانت اجرای فقهی در حوزه ی حقوق رقابت:

الف: پرداخت خسارت

از مهم ترین قواعد موجد مسئولیت در فقه امامیه که میتواند در راستای جبران خسارت ناشی از رقابت مورد استناد قرار گیرد قواعد تسبیب و لاضرر است.^۱

چنان که بیان شد یکی از اهداف اصلی حقوق رقابت حذف رقباست صادر کننده ای که محصول خود را با قیمتی کمتر از قیمت تمام شده یا قیمت عادی در بازار یک کشور عرضه می نماید تلاش دارد تا با در دست گرفتن بازار آن، محصول رقبا را از عرصه رقابت خارج کند؛ از این رو، رقابت میتواند سبب ورود خسارت به تولید کنندگان داخلی گردد. بر اساس قاعده تسبیب، هر کس به دیگری خسارتی وارد آورد به گونه ای که خسارت مستند به عمل وی باشد مکلف به جبران خسارت خواهد بود به اعتقاد بسیاری از حقوق دانان شرط اعمال قاعده تسبیب اثبات تقصیر عامل زبان است صرف نظر از اینکه بعضی فقها و حقوق دانان تقصیر را در تسبیب نیز شرط نمیدانند و با توجه اینکه صادر کننده خارجی به قصد حذف رقبا به عرضه محصولات خود با قیمتی کمتر از قیمت عادی یا تمام شده در بازار اقدام می نماید و این اقدام خلاف عرف و ضوابط بازار است تقصیر وی محرز به نظر میرسد و در لزوم جبران خسارت از سوی وی نباید تردید کرد.

در خصوص اثبات حکم به جبران خسارت از طریق قاعده لاضرر بین فقها اختلاف نظر وجود دارد البته با وجود امکان استناد به قاعده، تسبیب استناد به قاعده لاضرر سالبه به انتفای موضوع است؛ لیکن قاعده لاضرر از جهت دیگری در این خصوص قابل استفاده است. یکی از قواعدی که از قاعده لاضرر استنباط میشود قاعده «منع سوءاستفاده از حق» است. برخی حقوق دانان تجاوز فرد از حدود حق خود را سوء استفاده از حق نامیده اند. در نظام حقوقی فرانسه سه مبنا برای تشخیص سوء استفاده از حق ذکر شده است بر اساس دیدگاه نخست سوء استفاده از حق صرفاً به معنای عمد در ورود ضرر در مقام اعمال حق یا همان «قصد اضرار» است. برخی حقوق دانان این دیدگاه را هنگرش مضیق «نامیده اند»^۱

۱- شیخ طوسی، محمدبن حسن، المبسوط فی فقه الامامیه، جلد ۲، چاپ سوم، مکتبه المرتضویه، تهران، ۱۳۸۷، ص ۲۴۲.

در مقابل بعضی با استناد به هدف اجتماعی حقوق و برخی بر اساس تئوری «تقصیر در اجرای حق» عنصر عمد را برای تحقق سوء استفاده از حق ضروری ندانسته اند. به نظر می رسد، حتی بر اساس نگرش مضیق میتوان دامپینگ را نوعی سوء استفاده از حق تلقی کرد چه اینکه هر چند اشخاص حق دارند در حوزه تجارت با کاهش قیمت زمینه را برای فروش و سود بیشتر خود فراهم نمایند لیکن در، دامپینگ صادر کننده به قصد حذف رقبا و اضرار به ایشان اقدام به کاهش قیمت میکند که این اقدام قطعاً مصداق سوء استفاده از حق قرار میگیرد

برخی عقیده دارند که استناد به مسئولیت مدنی برای جبران خسارت ناشی از رقابت محدود به کشورهایی است که به سازمان تجارت جهانی نپیوسته اند. لیکن به نظر میرسد که بحث مطالبه خسارت بر اساس قواعد عام مسئولیت خارج از شمول موافقت نامه و مقررات سازمان تجارت جهانی باشد و در هر صورت امکان مطالبه خسارت ناشی از رقابت بر اساس قوانین داخلی کشورها وجود دارد برای مطالبه خسارت، تولید کننده داخلی باید سه امر را ثابت نماید وقوع قیمت شکنی ورود، زیان و رابطه سببیت بین این دو. زیان ناشی از رقابت اصولاً زیان ناشی از کاهش تولید و از دست دادن بازار است که نوعی عدم النفع محسوب میشود بر اساس تبصره ۲ ماده ۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ جبران منافع ممکن الحصول ناشی از جرم در صورتی که صدق اتلاف نماید، امکان پذیر است. مقصود از صدق اتلاف آن است که منافع حاصل نشده در نتیجه رفتار زیان بار، مسلم بوده یا عرفاً قابل تحقق و در حکم مسلم باشد. لذا زیان دیده باید مسلم بودن منافع ایجاد نشده را ثابت نماید. شیوه جبران این خسارت نیز اصولاً در قالب پرداخت پول است.

لزوم جبران خسارات سنگین ناشی از دامپینگ هزینه های رقابت را بالا برده در نتیجه صادر کننده خارجی در می یابد که رقابت سود محدودی را برای وی به همراه دارد و یا حتی ممکن است زیان بار هم باشد؛ لذا از دیدگاه بازدارندگی و برقراری عدالت اصلاحی مسئولیت مدنی (جبران خسارت میتواند بسیار مفید واقع شود و نظام اقتصاد بازار را به سمت کارایی اقتصادی رهنمون سازد؛ چه اینکه هم خسارات وارده به تولید کننده داخلی را جبران نموده، وی امکان رقابت و فعالیت در بازار را باز می یابد و هم با دارا بودن جنیه بازدارندگی می تواند مانع تکرار شود استفاده از این شیوه اساساً نیازمند مداخله دولت نیست و هر ذی نفعی میتواند برای مطالبه خسارت وارده به خود مستقیماً به دادگاه مراجعه نماید البته مداخله دولتی در این گونه موارد نیز ممکن

است و شورای رقابت به استناد ماده ۶۷ قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، میتواند خسارات وارده به منافع عمومی ناشی از دامپینگ به عنوان یک رویه ضد رقابتی را مطالبه نماید.

ب: تعزیر

چنان که بیان شد به اعتقاد برخی فقها ورود در معامله دیگری و پیشنهاد فروش با قیمت کمتر تحت عنوان «السوم» علی السوم مشمول حکم حرمت قرار میگیرد بنابراین میتوان طبق قاعده التعزیر لکل امر محرم در خصوص آن مجازات (تعزیر) نیز تعیین علاوه بر این برخی فقها معتقدند که حفظ نظام به نحو، کلی از جمله نظام اقتصادی مسلمین، از واجبات مؤکد بوده، اخلال در آن از امور مورد نهی شارع است. حتی بعضی این حکم را تعمیم داده و تحت عنوان قاعده منفی اختلال نظام از آن یاد نموده اند که همه نظامهای حاکم بر شریعت و زندگانی جمعی مردم را شامل میشود. بر همین اساس برخی بر این باورند که برای مقابله با اقداماتی که موجب اخلال در نظام اقتصادی میشود بایستی اقدام به وضع مجازات نمود تا نظام اقتصادی مسلمین دچار خلل نشود. بدون شبکه نظام اقتصادی از جمله مهمترین نظام های حاکم بر زندگی اجتماعی است لذا ارتکاب افعالی که به اختلال در نظام اقتصادی منجر شود به عنوان یک حرام شرعی و مصداقی از قاعده نفی اختلال «نظام» مورد تهی شارع قرار گرفته میتواند مشمول تعزیر نیز قرار گیرد.^۱

علاوه بر مبانی فقهی مبانی متعدد حقوقی نیز برای مقابله کیفری با جرایم اقتصادی مطرح شده است. به باور حقوق دانان در کنار جرم انگاری در پرتو نظم اخلاقی و نظم حقوقی داخلی و بین المللی جرم انگاری در پرتو نظم اقتصادی نیز امکان پذیر است. بر این مینا باید از وجود یک رقابت قانونی بین شرکتهای اطمینان حاصل نمود تا از تبعیض و برتری دادن به برخی شرکتهای و معامله گران در مقابل دیگران جلوگیری به عمل آید که حقوق کیفری در این زمینه میتواند نقش مؤثری ایفا نماید. از آنجا که رقابت خلل جدی در نظام اقتصادی ایجاد میکند ضروری است برای مقابله، با آن کیفرهایی متناسب با رفتار و فعل ارتكابی در نظر گرفته شود. به نظر میرسد که مجازاتهای پیش بینی شده در قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در راستای همین مبنا وضع شده است. در نهایت با در نظر گرفتن آثار مخرب آن بر نظام اقتصادی و با

۱- ملائی کندلوس، فخرالله، پاک، سمیرا، ماهیت گارانتی و آثار و احکام آن از منظر فقه امامیه و حقوق ایران، فصلنامه پژوهش های فقه و حقوق اسلامی، ۱۳۹۳، سال دهم، شماره سی و هفت، ص ۴۳.

تکیه بر قواعدی چون نفی اختلال «نظام حرمت شرعی اخلاص در نظام اقتصادی» و «جرم انگاری در پرتو نظم اقتصادی میتوان برای آن مجازات تعزیری در نظر گرفت. در نظام حقوقی ایران علی رغم وجود ظرفیت قانونی و شرعی برای مقابله کیفری با رقابت، اقدامات جدی در این راستا صورت نگرفته و تنها در بند ۱۲ ماده ۶۱ قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در تبیین شیوه های برخورد با رویه های ضدرقابتهی که از جمله مصادیق آن عقیمت گذاری تهاجمی است مجازات نقدی ۱۰ میلیون تا یک میلیارد ریالی پیش بینی شده است که میتوان آن را مصداقی از تعزیر شرعی در مقابله با رقابت به حساب آورد. ممکن است این تردید حاصل شود که این شیوه در خصوص شرکت های خارجی که مرکز اصلی و محل ثبت آنها در خارج از ایران قرار دارد قابلیت اعمال ندارد. در این خصوص باید توجه داشت که به موجب قانون اجازه ثبت شعبه یا نمایندگی شرکت های خارجی مصوب ۱۳۷۶ و آیین نامه اجرایی، آن شرکتهایی که محصولات خود را به ایران صادر می نمایند اصولاً در ایران دارای شعبه یا نمایندگی هستند و مسئولیت های شرکت اصلی در قلمرو ایران بر عهده نمایندگی و یا شعبه آنها است؛ لذا مجازات ناشی از ارتکاب دامپینگ نیز در خصوص نمایندگی و شعبه آنها در ایران قابل اعمال میباشد.^۱

اعمال مجازات به ویژه جزای نقدی برای مقابله با رقابت از دشواری و پیچیدگی کمتری برخوردار است مضافاً اینکه اعمال این شیوه برخلاف روشهایی مانند وضع عوارض جبرانی اقدامات موقتی و سهمیه بندی خود به عنوان یک اقدام ضدرقابتهی محسوب نمیشود و کاربرد طولانی مدت آن آثار منفی به دنبال ندارد.

ج: استرداد منافع تحصیل شده

در صورتی که فردی با شکستن قیمتها در بازار زمینه را برای استفاده ناروا از بازار فراهم نموده به ناحق مابقی تجار را از امکان رقابت باز دارد باید مال مکتسبه از سوی وی را به حکم فقه محکوم به استرداد دانست که مستند آن آیه ۱۸۸ سوره بقره است. از دیدگاه فقها الفاظ استفاده شده در کتاب و سنت محمول بر معانی عرفی و تشخیص مصادیق آن با عرف است لذا از آنجا که عرف کسب درآمد از طریق رقابت را ناروا و اکل مال بباطل میداند استرداد منافع نامشروع تحصیل شده حداقل ضمانت اجرایی

است که برای مرتکب دامپینگ در فقه قابل تصور است.^۱

نتیجه گیری

شورای رقابت در ایران، بر اساس ماده ۶۱ قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ ابزارهای متنوعی برای مقابله با رفتارهای ضدرقابتهی مانند تبانی، سوءاستفاده از موقعیت مسلط، و ادغام های غیرقانونی دارد. این ضمانت اجراها شامل فسخ قراردادهای ضدرقابتهی، توقف رفتارهای غیرقانونی، اطلاع رسانی عمومی، عزل مدیران متخلف، واگذاری سهام، ابطال ادغام ها، استرداد درآمدها، و جریمه های نقدی تا یک میلیارد ریال است. این ابزارها برای حفظ رقابت سالم و حمایت از مصرف کنندگان طراحی شده اند، اما جریمه های مالی به دلیل سقف پایین، بازدارندگی محدودی دارند. ضمانت اجراهای کیفری، مانند حبس و جریمه برای ارائه اطلاعات جعلی، شکایت واهی، یا افشای اطلاعات محرمانه، به شفافیت و جلوگیری از سوءاستفاده کمک می کنند. ارتباط تنگاتنگ میان قوانین رقابتهی با اقتصاد کشورها و توسعه فعالیت های تجاری در سطح بین المللی سبب شده که این شاخه از علم حقوق در دهه های اخیر به شدت مورد توجه دولتمردان و سیاستگذاران واقع شود.

پرداختن به ضمانت های حقوقی در حوزه رقابت تجاری از اهمیت بسزایی برخوردار است. این ضمانت ها نقش اساسی در تضمین رقابت سالم، حفظ حقوق مصرف کننده، جلوگیری از اقدامات ضدرقابتهی و تقویت اعتماد عمومی در بازارها دارند. با رعایت و اجرای درست این تضمین ها، می توان به توسعه و بهبود فضای رقابتهی در جامعه و افزایش رضایت مصرف کنندگان کمک کرد. از این رو، توجه به اهمیت و ارزش حقوقی در رقابت تجاری ضروری است و باید برای حفظ این موارد اصولی و قوانین را رعایت کرد.

واقعیت های اقتصادی جامعه، از جمله برخی موارد ناتوانی بازار در تامین کارایی اقتصادی، وضع برخی قوانین را برای حداقل کردن پیامدهای منفی شکست های بازار اجتناب ناپذیر می سازد. از این رو بازار به عنوان محل حضور فعالان تجاری نیازمند ضوابط و مقررات تسهیل کننده رقابت و ضدانحصاری است تا فضای مطلوب برای فعالیت تجاری تولیدکنندگان، عرضه کنندگان و مصرف کنندگان فراهم گردد و رسالت اصلی

۱- نوروزی، مشیت الله، نگاهی به حقوق رقابت در قوانین چند کشور، مجله دانشکده علوم انسانی دانشگاه امام حسین (ع)، سال ۱۴، ۱۳۸۴، شماره ۶۱، ص ۱۱۸.

حقوق رقابت نیز تدوین و تنظیم همین ضوابط مذکور است. امروزه حدود ۸۰ کشور عضو سازمان تجارت جهانی بوده و بطور کلی ۱۰۶ کشور جهان دارای قوانین رقابتی هستند.

بارعایت تضمین های حقوقی در رقابت تجاری، امکان ایجاد یک بازار عادلانه و پویا به وجود می آید که می تواند به ارتقای سطح عدالت و انصاف در بازارها، توسعه فضای رقابت سالم و افزایش اعتماد عمومی به سیستم اقتصادی و بازارهای مختلف کمک کرد. این اقدامات، به تشویق رشد اقتصادی، کاهش ریسک های مرتبط با فعالیت های تجاری و تأمین حقوق افراد و شرکت ها کمک می کند. از این رو، رعایت تضمینات حقوقی در رقابت تجاری اساسی برای توسعه پایدار و پویای اقتصاد و جامعه است.

در حقوق ایران شورای رقابت به عنوان مقام رقابتی کشور پیش بینی گردیده و تمهیداتی برای استقلال و اقتدار هرچه بیشتر این شورا نیز اندیشیده شده است، اما متأسفانه قانونگذار ایران در زمینه تدوین قوانین رقابتی کم کاری نموده و مجموعه قوانینی که مختص رقابت یا ضدانحصار باشد را تا کنون تهیه و تدوین ننموده است.

گرچه وزارت بازرگانی با احساس نیاز به وجود چنین مقرراتی، در سال ۱۳۸۴ لایحه ای را تحت عنوان «مقررات تسهیل کننده رقابت و ضوابط مربوط به کنترل و جلوگیری از انحصارات» به هیئت دولت ارائه داد که تاکنون به تصویب مجلس شورای اسلامی نرسیده است. لذا جای خالی این دسته از قوانین در مواقع رسیدگی به موارد ناقض حقوق رقابت، با قوانینی از جمله قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان یا سیاست های کلی اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی حس می شود، گرچه همین قوانین نیز دارای ضعف و کاستی های فراوانند که ضرورت تصویب هرچه سریعتر مقررات خاص رقابتی را اثبات می کند.

رویه های ضد رقابتی به طور کل به دو دسته ی ساختارهای ضد رقابتی و رفتارهای ضد رقابتی تقسیم می شوند، که دسته اول شامل سوء استفاده از موقعیت برتر، ادغام ها و تملک های ضد رقابتی و دسته دوم مشتمل بر تبانی ها و توافقات ضد رقابتی و رفتارهای مبتنی بر تبعیض همچون تبعیض در قیمت و ... است که در قوانینی مثل ماده ۴۵ از فصل نهم سیاست های کلی اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی و مواد ۸۱ و ۸۲ معاهده رم می توان جرم انگاری چنین اعمالی را مشاهده کرد.^۱

۱- آل عمران، رویا، آل عمران، سیدعلی، خصوصی سازی و سیاست های کلی اصل ۴۴، ماهنامه بررسی مسائل و سیاست های اقتصادی، ۱۳۹۰، شماره ۱۲، ص ۱۷.

از منظر فقه اسلامی، رعایت تضمینات حقوقی در رقابت تجاری اساسی به منظور ایجاد عدالت و انصاف در بازارها، حفظ حقوق افراد و شرکت‌ها، و تحقق مقاصد شریعت از جمله حفظ مال، عقل، نسل و دین است. از این رو، هر گونه تقلب، تبانی، تباهی در بازار و نقض حقوق دیگران توسط افراد یا شرکت‌ها توسط فقهای اسلامی محکوم و غیراخلاقی و نهادینه شده است. از این رو، رعایت تضمینات حقوقی در رقابت تجاری از دیدگاه فقهی، به منظور ارتقای اخلاق تجارت و حفظ حقوق افراد و جوامع تأکید شده است.

با توجه به اینکه یکی از منابع و مآخذ اصلی قوانین داخلی جمهوری اسلامی ایران فقه شیعه و شریعت اسلامی است، می‌توان چنین استنباط کرد که در شریعت اسلام نیز به بازار (سوق مسلمین) اهمیت داده شده و همواره سعی بر این بوده که معاملات مردم در شرایط کاملاً آزاد و برابر انجام گیرد، به شکلی که اطمینان کامل برای فروشندگان و خریداران از وجود رقابت سالم در بازار فراهم گردد.

Extended Abstract

Competition law is a set of laws that protect free competition in economic and commercial activities and prevent the creation of monopolies in this category of activities. In fact, the current era is an era of intense commercial competition between investors and producers in all fields. Now, the most important fundamental issue of the research is based on what is the guarantee of implementing anti-competitive practices? Previous research has not been able to answer this question well, but the findings of the research show that the guarantee of implementing anti-competitive practices can be assumed as Article 44 of the Constitution, in the absence of concluding exclusive distribution contracts. According to Article 44 of the Constitution, the Competition Council is considered the guarantor of competition rights, and other laws in this regard are the driving force of the aforementioned guarantees. In jurisprudential foundations and principles such as no harm, the rule of respect, and other jurisprudential rules, it is essential to maintain the principles of commercial competition. This

research uses a descriptive and analytical method to explain the legal guarantees regarding commercial competition of individuals in Iran. It has been concluded that competition is a very important basis and issue in the field of market economy and business, which is often directly related to business competition because most institutions and organizations are in competition with at least one other company in the same customer group. In addition, it should be noted that competition within an institution is often stimulated by the larger goal of achieving higher quality of services or improving the products that the company may produce or develop.

One of the policy-making levers in the market in order to maintain and strengthen healthy commercial competition is commercial competition law. The legitimacy and necessity of the existence of competition laws in the market are due to social and economic benefits that may be lost with the spread of monopolies and other trade-restrictive measures. On the other hand, the application of legal control in the market creates the ability to reduce or eliminate the losses resulting from actions that threaten or destroy competition.

Competition policies in the Iranian legal system include a set of protections in the field of competition that are based on the elimination and elimination of anti-competitive activities and practices of the private and public sectors and in this area use means that overshadow competition in its market. In fact, one of the goals in implementing these policies is to increase the level of freedom of choice for consumers and the freedom of trade of enterprises and their level of access to the market.

The question that will be answered in this article is: What is the guarantee of implementing anti-competitive practices? Were the propositions related to competition law that can be seen in the Islamic Republic of Iran present in authentic Islamic sources?

This law was first formed in 1914 in the United States of America, in order to combat monopolistic actions, and today, approximately 106 coun-

tries in the world have commercial competition laws, and the most important of these laws are the American Antitrust Law and the European Community Competition Law.

In Iran, it has not yet been approved in the form of a codified and enforceable law, but rather has been submitted to the Islamic Consultative Assembly in the form of a proposed bill entitled “The Bill to Facilitate Competition and Control and Prevent the Formation of Monopolies.” Considering the aforementioned, the issue of competition law is closely related to the public and private economy, and the lack of attention and care for it causes disruption in the market and causes severe damage to the economic body of society in both the private and public sectors.

منابع

الف) کتب

۱. حقیقت جو، مهدی، (۱۳۹۸) حقوق رقابت و توسعه خارجی شرکت های خارجی، انتشارات میزان.
۲. خزاعی، حسین، (۱۳۸۸) مقدمه علم حقوق تجارت داخلی و بین الملل، انتشارات جنگل، جاودانه.
۳. رشوند بوکانی، مهدی، حقوق رقابت در فقه امامیه حقوق ایران و اتحادیه اروپا، چاپ اول، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۰
۴. سماواتی، حشمت الله، (۱۳۷۴) حقوق رقابت تجاری، انتشارات فردوسی، تهران.
۵. علاءالدینی، امیرعباس، (۱۳۹۱) حقوق رقابت در آیینہ تحولات تقنینی، انتشارات مجد، تهران.
۶. غفاری، بهنام، (۱۳۹۵) حقوق رقابت و ضمانت اجراهای مدنی آن، نشر میزان، تهران.
۷. نریمان پور، مهدی، (۱۴۰۰) مجموعه قوانین و مقررات تعزیرات حکومتی، نشر چتر دانش، تهران.
۸. وکیلی مقدم، محمدحسین، (۱۳۸۹) توافقات ضد رقابت تجاری، ناشر: همگان، تهران.

ب) مقالات

۹. آقا نظری، حسن، تخصیص و بهره برداری از انفال در ایران (مطالعه موردی: واگذاری معادن)

فصلنامه مجلس و راهبرد، شماره ۷۳، ۱۳۹۲

۱۰. باقری، محمود، رشوندبوکانی، مهدی (۱۳۸۷)، حقوق رقابت و دفاع از تمامیت بازار در فقه امامیه، مجله معارف اسلامی و حقوق، سال نهم، شماره دوم، پاییز

۱۱. باقری، محمود، فلاحزاده، علی محمد (۱۳۸۸)، مبانی حقوق عمومی حقوق رقابت (با نگاهی به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)،

۱۲. حسینی، شمس الدین (۱۳۸۶)، سیاست رقابتی و قانون رقابت، نشریه اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، شماره ۵.

۱۳. شهسواری، علی، مطالعه تطبیقی ضمانت اجرای حقوقی نقض مقررات حقوق رقابت در حقوق ایران و آمریکا، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۰

۱۴. فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی تهران، دوره ۳۹، شماره ۳، پاییز

۱۵. ملائی کندلوس، فخرالله، پاکی، سمیرا. ماهیت گارانتی (۱۳۹۳)، آثار و احکام آن از منظر فقه امامیه و حقوق ایران، فصلنامه پژوهشهای فقه و حقوق اسلامی، سال دهم، شماره سی و هفت، پاییز.

۱۶. نوروزی، مشیت الله (۱۳۸۴)، نگاهی به حقوق رقابت در قوانین چند کشور، مجله دانشکده علوم انسانی دانشگاه امام حسین (ع)، سال ۱۴، شماره ۶۱، بهمن و اسفند.

(ج) پایان نامه ها

۱۷. رنجبر، سعیده (۱۳۸۹)، دغام بنگاه ها در حقوق رقابت، دانشگاه شهید بهشتی، کارشناسی ارشد حقوق اقتصادی.

۱۰۳

۱۸. سلیمی، فضل الله (۱۳۸۹)، تعامل حقوق مصرف و حقوق رقابت، دانشگاه شهید بهشتی، کارشناسی ارشد حقوق اقتصادی.

۱۹. مرادی، گلاره (۱۳۹۴) مبانی حمایت از حقوق مصرف کننده در فقه و حقوق ایران، کارشناسی ارشد فقه و حقوق.

عربی الف) کتب

۲۰. شیخ طوسی، محمد بن حسن (۱۳۸۷)، المبسوط فی فقه الامامیه، جلد ۲، چاپ سوم، تهران مکتبه المرتضویه، ه. ق

۲۱. شیخ انصاری، مرتضی بن محمد امین (۱۴۱۱)، المکاسب، جلد ۲، چاپ اول، قم دار الذخائر، ه. ق

۲۲. شهید اول، محمد بن مکی العاملی (۱۴۰۶)، المعه الدمشقیه، چاپ نجف، جلد ۳.